

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.49>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Мітягін К.В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0004-8410-9421*

Мітягін К.В. Особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків: історичні аспекти та сучасні реалії.

За десятиліття слідчої та судової практики, яка сформувалася з часів проголошення незалежності України, виникла необхідність застосування спрощеної процедури розслідування та судового провадження щодо злочинів невеликої тяжкості шляхом їх віднесення до нової категорії – кримінальних проступків.

Стаття присвячена дослідженню історії становлення вітчизняного кримінального процесуального законодавства про кримінальні проступки, спрощеної процедури їх досудового розслідування та судового розгляду, а також концептуальним основам побудови і функціонування інституту дізнання у системі норм кримінального процесуального права України.

У статті аналізуються положення Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 як першооснови для започаткування інституту кримінальних проступків в Україні та проекту Кримінального процесуального кодексу України 2012 року разом з дослідженням пояснювальної записки та висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України до проекту вищезазначеного Кодексу, крізь призму запровадження у ньому особливостей кримінального провадження щодо кримінальних проступків.

Проводиться порівняльне дослідження першої редакції Кримінального процесуального кодексу України 2012 року та редакції цього Кодексу, яка набула чинності у зв'язку із прийняттям 22 листопада 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набрав чинності 1 липня 2020 року.

Розглядаються основні положення інституту дізнання у сучасному кримінальному процесуальному праві України та досліджується взаємодія його норм з положеннями інших інститутів кримінального процесу.

Виявляються позитивні та негативні тенденції правозастосовної практики, яка стосується функціонування інституту дізнання у кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, кримінальні проступки, дізнання, дізнавач, керівник органу дізнання.

Mitiyahin K.V. Peculiarities of criminal proceedings regarding criminal misdemeanors: historical aspects and modern realities.

Over the decades of investigative and judicial practice that has been formed since the declaration of independence of Ukraine, there has been a need for a simplified procedure for investigation and judicial proceedings regarding most crimes of minor gravity by assigning them to a new category – criminal misdemeanours.

The article is devoted to the research of the history of the formation of domestic criminal procedural legislation on criminal misdemeanours, the simplified procedure for their pre-trial investigation and trial, as well as the conceptual foundations of the construction and functioning of the institution of inquiry in the system of norms of criminal procedural law of Ukraine.

The article analyzes the provisions of the Concept of Reforming Criminal Justice of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated April 8, 2008 No. 311/2008 as the primary basis for establishing the institution of criminal misdemeanours in Ukraine and the provisions of the draft Criminal Procedural Code of Ukraine of 2012, together with the study of the explanatory note and conclusion of the Main Scientific and Expert Department of the Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine to the draft of the above-mentioned Code, through the prism of introducing into it the features of criminal proceedings regarding criminal misdemeanours.

A comparative study is being conducted of the first edition of the Criminal Procedural Code of Ukraine of 2012 and the edition of this Code, which entered into force in connection with the adoption of the Law of Ukraine “On amendments to certain legislative acts of Ukraine on simplifying pre-trial investigation of certain categories of criminal misdemeanours” on November 22, 2018, which entered into force on July 1, 2020.

The main provisions of the institute of inquiry in the modern criminal procedural law of Ukraine are considered and the interaction of its norms with the provisions of other institutes of the criminal process is investigated.

Positive and negative trends in law enforcement practice concerning the functioning of the institute of inquiry in criminal proceedings are revealed.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, criminal misdemeanours, inquiry, inquiring officer, chief officer of inquiry agency.

Постановка проблеми. Положеннями кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 року запроваджено дві форми досудового розслідування – досудове слідство (розслідування злочинів) та дізнання (розслідування кримінальних проступків) (ст. 215 Кримінального процесуального кодексу України) [1]. Водночас, інститут дізнання повноцінно почав працювати лише з 1 липня 2020 року, коли набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

Запровадження інституту дізнання в сучасне кримінальне процесуальне законодавство спрямоване, з одного боку, на виконання завдань кримінального провадження у частині забезпечення швидкого розслідування, а з іншого – на оптимізацію діяльності правоохоронних органів. Як зазначають Н.І. Бровко та С.І. Сімакова, спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості повинен сприяти значному зменшенню навантаження на органи досудового слідства, які будуть провадитись за скороченою процедурою у формі досудового дізнання, що в свою чергу надасть можливість слідчим зосередити увагу на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів [2, с. 299].

Стан опрацювання проблематики. Особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків були предметом дослідження науковців у сфері кримінального процесу, зокрема П.О. Балова, І.Л. Беспалько, Н.І. Бровка, В.В. Вапнярчука, Д.В. Великоднього, І.В. Глобюк, К.П. Задой, Л.В. Карабут, І.В. Оборонної, С.І. Сімакової, І.І. Сливича, В.М. Трофименка, В.І. Фаринника, М.І. Хавронюка та ін. Водночас, історичний аспект становлення інституту кримінальних проступків при здійсненні кримінального провадження у формі дізнання потребує ретельнішого наукового дослідження.

Метою статті є дослідження історії становлення інституту кримінальних проступків, його розвитку та реалізації в сучасних умовах, а також перспектив удосконалення законодавства і правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей кримінального провадження щодо кримінальних проступків доцільно розпочати з історичної ретроспективи становлення дізнання як форми розслідування кримінальних правопорушень.

В історії вітчизняного законодавства про кримінальні проступки та про спрощену процедуру їх розслідування та судового розгляду вперше згадується у Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 (далі – Концепція). Відповідно до цієї Концепції з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів необхідно трансформувати в кримінальні (підсудні) проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов’язаних із позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями [3].

Кримінально карані діяння згідно з Концепцією повинні поділятися на злочини та кримінальні проступки. При цьому за основу таких змін пропонувалося взяти такі критерії: 1. суспільства і держави від злочинів та проступків [3]. ступінь небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави; 2. практику застосування кримінального та адміністративного законодавства; 3. міжнародний досвід захисту людини,

Концепція визначала також, що до кримінальних (підсудних) проступків належать окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки, а також передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо) [3].

Більшість ідей, закладених у Концепції, знайшли своє відображення у КПК України, прийнятому 13 квітня 2012 року. У пояснювальній записці до проекту КПК України 2012 року вказувалося, що ним пропонувалося ввести нову категорію «кримінальні правопорушення», яка буде поділятися на злочини та кримінальні проступки за критерієм тяжкості. Водночас, цей проект, запроваджуючи поняття «кримінального проступку», не надавав визначення та складу цього різновиду кримінального правопорушення. За задумом законодавця, зазначене мало стати предметом регулювання окремого закону. У свою чергу проект детально визначав процедуру розгляду таких правопорушень, зокрема, й спрощені процедури [4].

Звернемо увагу, що п. 7 ч. 1 ст. 3 першої редакції чинного КПК України передбачав, що законом України про кримінальну відповідальність є законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (КК України та закон України про кримінальні проступки). Разом із цим, у першій редакції розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» зазначалося, що КПК України набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування, крім положень, що стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, які вводяться в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки [1]. Проте цей закон так і не було прийнято, а в подальшому від ідеї його прийняття відмовилися

Таким чином, з введенням у дію КПК України 21 листопада 2012 року, до 1 липня 2020 року, коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон № 2617-VIII від 22.11.2018), у кримінальному процесуальному законодавстві існувала категорія «кримінальне правопорушення», а у кримінальному – «злочин». Ці дві категорії на той момент по суті були синонімічними, оскільки єдиним різновидом кримінального правопорушення, який тоді функціонував на практиці, був лише злочин. Тож очевидно виникла необхідність удосконалення законодавчого регулювання зазначених питань, що в першу чергу передбачало чітке визначення змісту відповідних категорій. Підтвердженням цього є висновок до проекту КПК України 2012 року Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України (далі – ГНЕУ Апарату ВРУ). Відповідно до вказаного висновку запровадження такої класифікації кримінальних правопорушень є досить складним завданням, для виконання якого, на наш погляд, недостатньо формального перейменування поняття «злочин» на «кримінальне правопорушення» та перенесення менш тяжких злочинів до категорії кримінальних проступків, відповідальність за які передбачається в окремому законі про кримінальні проступки. Реалізація цієї ідеї вимагає також перегляду і зміни існуючих принципів побудови КК України. При цьому, ГНЕУ Апарату ВРУ зауважило, що у проекті КПК не враховано, що у Конституції України вживається лише такий термін, як «злочин» (статті 30, 31, 34, 39, 60, 62, 76, 92 (п. 22), 111) [5].

Відповідно до зазначеного висновку неконструктивною вбачається також ідея відмови від єдиного кодифікованого законодавчого акту, який становить законодавство України про кримінальну відповідальність, і яким нині є КК України. Прийняття закону про кримінальні проступки може започаткувати декодифікацію кримінального права, яка в умовах сучасного рівня правосвідомості та правової культури в Україні може стати однозначним негативним явищем і у кінцевому підсумку призведе до погіршення правозастосування і збільшення кількості порушень прав громадян при застосуванні кримінального законодавства [5].

Означені дискусії стосувалися кримінально-правових аспектів функціонування інституту дізнання. У свою чергу, на засадничому рівні КПК України 2012 року із самого початку передбачав

особливості функціонування цього інституту. Так, ст. 215 цього Кодексу передбачає, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому цим Кодексом. Тобто КПК України виділяє дві різні форми, в яких може здійснюватися досудове розслідування з метою визначення окремих особливостей процедури дізнання, на відміну від досудового слідства. Зокрема, досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування з урахуванням положень глави 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» [1].

Водночас, в інших положеннях КПК України з часів його прийняття у 2012 році зазнав суттєвих змін, зокрема і в частині правового регулювання інституту дізнання. У зв'язку із цим, доречним видається порівняти першу редакцію КПК України із чинною, виокремивши найсуттєвіші відмінності. Так, відповідно до цієї редакції органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство), були слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів державного бюро розслідувань. Передбачалося, що при досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (ст. 38 КПК України) [1].

Також перша редакція КПК України визначала, що матеріали не можуть бути об'єднані в одне провадження досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину (ч. 2 ст. 217 КПК України). Крім того, встановлювалися особливості щодо строків досудового розслідування кримінальних проступків. Зокрема, досудове розслідування повинно бути закінчено впродовж одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (ст. 219 КПК України). При цьому, строк досудового розслідування міг бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. Загальний строк досудового розслідування не міг перевищувати двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. Якщо внаслідок складності провадження неможливо було закінчити досудове розслідування кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у п. 1 ч. 1 ст. 219 Кодексу, він міг бути продовжений в межах строку, встановленого п. 1 ч. 2 ст. 219 вищезазначеного Кодексу, районним (міським) або іншим привілейованим до нього прокурором [1].

Як було зазначено, особливості досудового розслідування кримінальних проступків з часів першої редакції КПК України регулювалися главою 25. Так, основними особливостями досудового розслідування кримінальних проступків у КПК України 2012 року на момент його прийняття, зокрема, були: 1. заборона застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою; 2. можливість здійснювати всі передбачені КПК України слідчі дії, які окрім негласних слідчих (розшукових) дій; 3. обов'язок слідчого у найкоротший строк, але не пізніше двадцяти п'яти днів після повідомлення особі про підозру, подати на затвердження прокурору один із передбачених процесуальних документів (проект рішення про закриття кримінального провадження; проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК України) та право прокурора у разі необхідності самостійно їх оформити; 4. обов'язок прокурора до спливу тридцятиденного терміну після повідомлення особі про підозру здійснити одну із передбачених дій (прийняти рішення про закриття кримінального провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; подати клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК України); 5. право прокурора надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначити клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні (у разі встановлення під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду); 6. визначення обов'язкових додатків до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні (письмова заява підозрюваного, скла-

дена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні; письмова заява потерпілого щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні; матеріали досудового розслідування, зокрема, документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості [1]. На думку І.В. Оборонної, фактично можливість розгляду обвинувального акта у спрощеному порядку на той час законодавець поставив у залежність від волевиявлення окремих учасників провадження – передусім, прокурора як ініціатора такого порядку розгляду, а також підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого і представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, що є проявом реалізації засади диспозитивності у кримінальному провадженні [6, с. 29].

Разом з тим, параграф 1 глави 30 першої редакції КПК України визначав, що одним із різновидів особливих порядків провадження в суді першої інстанції є спрощене провадження щодо кримінальних проступків. На той час КПК України такі особливості здійснення спрощеного провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків: 1. суд за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, має право розглянути обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду; 2. суд у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює в порядку, визначеному цим Кодексом, вирок, який повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду. У даному вирокі замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження. Копія вироку за результатами розгляду обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення, надсилається учасникам судового провадження; 3. вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини; 4. якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому ст. 382 КПК України, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення [1].

Важливою віхою у розвитку кримінального процесуального законодавства України було прийняття Закону № 2617-VIII від 22.11.2018 року, який набрав чинності 01.07.2020 року. Цей Закон, запроваджуючи значні зміни до КПК України та КК України, по суті дав старт повноцінному функціонуванню інституту дізнання. При цьому, КК України в Загальній частині визначив поняття кримінального проступку як різновиду кримінального правопорушення, а в Особливій – конкретні склади кримінальних проступків, що надало змогу здійснювати кримінальне провадження щодо кримінальних проступків. В той же час, як зазначалося, було прийнято рішення не ухвалювати окремий закон про кримінальні проступки.

Зміни до КПК України у свою чергу стосувалися багатьох інститутів кримінального процесуального права, у зв'язку із чим їх слід проаналізувати окремо, порівнявши із першою редакцією Кодексу. Так, однією із новел було впровадження нових учасників кримінального провадження – дізнавача та керівника органу дізнання, які відповідно до положень КПК України належать до сторони обвинувачення.

Зокрема, пункт 4¹ ч. 1 ст. 3 КПК України визначає дізнавача як службову особу підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. Таким чином можна констатувати появу окремого суб'єкта, до

повноважень якого віднесено досудове розслідування кримінальних проступків. У першій редакції КПК України такі повноваження покладалися на слідчого, який здійснював досудове розслідування як кримінальних проступків, так і злочинів [1].

Також законодавець доповнив КПК України статтею 40¹, в якій окремо закріпив повноваження дізнавача, до яких віднесено такі: 1. починати дізнання за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; 2. проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у встановлених Кодексом випадках; 3. доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам; 4. звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; 5. повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 6. за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 7. приймати процесуальні рішення у визначених цим Кодексом випадках, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 цього Кодексу; 8. здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 40¹ КПК України, дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого [1]. Таким чином, можна дійти висновку, що якщо у тексті окремих норм КПК передбачені повноваження слідчого, але у них не згадується дізнавач, за відсутності прямих заборон у КПК, такі повноваження поширюються також і на дізнавача. Наприклад, ч. 1 ст. 92 КПК України передбачено, що обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, – на потерпілого [1]. Із системного тлумачення ч. 1 ст. 92 КПК України та ч. 1 ст. 40¹ КПК України випливає, що обов'язок доказування покладається також і на дізнавача.

КПК України встановлює також обов'язки та відповідальність дізнавача. Так, дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання. Крім того, він зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. У свою чергу, невиконання дізнавачем законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність та є підставою для відсторонення дізнавача від проведення дізнання (ч. 1 та 4 ст. 40¹ КПК України) [1].

Статус керівника органу дізнання визначено у ст. 39¹ КПК України. Зокрема, до його повноважень входить: 1. визначення дізнавача, який здійснюватиме дізнання; 2. відсторонення дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання; 3. ознайомлення з матеріалами дізнання, надання дізнавачу письмових вказівок, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; 4. вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем; 5. здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України [1].

Крім статусу суб'єктів, Законом № 2617-VIII від 22.11.2018 року було встановлено специфіку як кримінального провадження щодо кримінальних проступків на окремих його стадіях у цілому, так і особливості проведення окремих процесуальних дій. Зокрема, КПК України передбачає особливості початку досудового розслідування кримінальних проступків. Такими особливостями є можливість проведення окремих дій, передбачених ч. 3 ст. 214 цього Кодексу, до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань: відібрання пояснення; проведення медичного освідчення; отримання висновку спеціаліста і зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [1].

Для можливості використання в суді результатів проведення вищезазначених дій як доказів, ст. 298¹ КПК України додатково визнано процесуальними джерелами доказів у кримінальних про-

вадженнях про кримінальні проступки пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Водночас, такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора [1].

Окрім того, КПК України визначає алгоритм дій у випадку встановлення під час досудового слідства ознак кримінального проступку за відсутності в діях особи складу злочину та під час дізнання ознак злочину за відсутності в діях особи складу кримінального проступку. У такому випадку кримінальне провадження передається до підрозділу дізнання та до органу досудового розслідування – відповідно.

Також внесено зміни до ст. 218 КПК України, яка визначає процедуру об'єднання матеріалів досудового розслідування. Так, за загальним правилом, заборона щодо об'єднання матеріалів досудового розслідування щодо кримінального проступку та щодо злочину залишилася. Проте, якщо неможливість такого об'єднання може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду, то об'єднання даних кримінальних проваджень можливе. У таких випадках розслідування злочину та кримінального проступку здійснюється за правилами досудового слідства. Положення глави 25 КПК України в такому разі не застосовуються [1].

Разом з тим, був повністю змінений підхід до визначення строків досудового розслідування кримінальних проступків. Так, відповідно до чинної редакції ст. 219 КПК України строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження [1]. Таким чином, процесуальні обмеження строку з моменту внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення особі про підозру відсутні.

Строки досудового розслідування кримінальних проступків конкретизує ч. 3 ст. 219 КПК України. Зокрема, з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене: 1. протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК України; 2. протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вини або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; 3. протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298⁴ КПК України [1].

За загальним правилом, провадження дізнання не повинно тривати більше сімдесяти двох годин з дня повідомлення особі про підозру. У цьому контексті варто погодитися із думкою П.О. Балова про те, що це дуже короткий строк, впродовж якого дізнавач повинен завершити розслідування і передати усі матеріали дізнання прокурору для прийняття процесуального рішення щодо закінчення досудового розслідування. Варто відзначити, що прокурор також істотно обмежений у часі прийняття такого рішення – на це йому відведено три дні після отримання матеріалів дізнання, а у разі затримання особи – двадцять чотири години [7, с. 515].

Крім того, КПК України встановлює, що строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку [1].

Заслужують на увагу також інші запроваджені Законом № 2617-VIII від 22.11.2018 року зміни. Однією із таких є можливість під час здійснення досудового розслідування кримінальних проступків застосування затримання особи як тимчасового запобіжного заходу. Зокрема, КПК України доповнено статтею 298², яка визначає особливості затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок.

Відповідно до ч. 1 ст. 298² КПК України, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа: 1. відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кри-

мінального проступку або чинить опір; 2. намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3. під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4. перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим [1].

Відповідно до ч. 4 ст. 298² КПК затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання. Особу може бути затримано: 1. до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених п.п. 1-3 ч. 1 ст. 298² КПК України, та з дотриманням вимог ст. 211 КПК України; 2. до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 298² КПК України [1].

Зміни стосувалися також інституту повідомлення про підозру. Так, КПК України доповнено ст. 298⁴, яка визначає особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку. Таке повідомлення про підозру складається дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом [1].

Одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідчення та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідчення або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, встановлених цим Кодексом. У разі якщо впродовж встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду [1].

До особливостей закінчення дізнання слід віднести такі положення КПК України. Зокрема, дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого (ч. 1 ст. 301 КПК України) [1].

У свою чергу, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій: 1. прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України, – про негайне звільнення затриманої особи; 2. повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України); 3. звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; 4. у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства [1].

Як зазначає П.О. Балов, процес доказування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків переважно носить очевидний характер, самі докази отримуються у практично «безконфліктний» спосіб, що значною мірою обумовлене незначним покаранням, яке загрожує правопорушнику. Досить часто підозрюваний під час дізнання беззаперечно визнає свою вину, не оспорує встановлені дізнанням обставини, що створює передумови також для ініціювання спрощеного судового провадження в суді першої інстанції. У тих же випадках, коли підозрюваний не визнає свою вину, є потреба у проведенні додаткових слідчих (розшукових) дій, призначенні і проведенні експертизи, законодавець передбачає більшу тривалість дізнання [8, с. 71-72].

Окремо слід звернути увагу на зміни, які визначили порядок судового провадження у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків. Зокрема, у ч. 1 ст. 381 КПК України та ч. 1 ст. 382 КПК України диференційовано процедуру призначення судового розгляду в суді першої інстанції у справах про кримінальні проступки залежно від провадження: окремо щодо «загального» та окремо щодо спрощеного провадження про кримінальні проступки. Процедура щодо спрощеного провадження при цьому залишилась без змін. Проте якщо кримінальне провадження щодо кримінального проступку надійшло до суду у «загальному провадженні», то після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України, невідкладно призна-

час судовий розгляд [1]. Тобто, суд у вищезазначені строки повинен одразу призначати справу до судового розгляду без проведення підготовчого судового засідання.

Крім того, ст. 334 КПК України визначено, що матеріали кримінального провадження, зокрема матеріали щодо кримінального проступку та щодо злочину, можуть об'єднуватися в одне провадження або виділятися в окреме провадження ухвалою суду, на розгляді якого вони перебувають, згідно з правилами, встановленими ст. 217 цього Кодексу [1].

До того ж, згідно зі ст. 338 КПК України не допускається зміна обвинувачення прокурором з кримінального проступку на злочин будь-якої тяжкості під час судового розгляду [1].

Висновки. КПК України вперше в історії вітчизняного законодавства впровадив категорію «кримінальний проступок» та передбачив порядок кримінального провадження щодо кримінальних проступків. Зазначені положення КПК України були суттєво вдосконалені Законом № 2617-VIII від 22.11.2018 року. Водночас, правозастосовна практика дозволяє визначити певні проблемні питання, у зв'язку із чим актуальним залишається подальше глибоке наукове осмислення інституту дізнання, що дозволить визначити оптимальну модель його функціонування. Особливої важливості це набуває у зв'язку із перспективою прийняття у майбутньому нового Кримінального кодексу України, який передбачав би нові категорії (зокрема, замість поняття «кримінальний проступок» – категорія «провина»), що, вочевидь, потребує подальших наукових розвідок у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Бровко Н.І., Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 298–301. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/72>.
3. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Указ Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>.
4. Пояснювальна записка до проєкту Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13 січня 2012 р. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9700&skl=7.
5. Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. Висновок на проєкт Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13 січня 2012 р. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9700&skl=7.
6. Оборона І.В. Особливості спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції. *ScienceRise:Juridical Science*. 2022. № 3 (21). С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2022.265189>.
7. Балов П.О. Особливості дізнання як спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 512-517. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.92>.
8. Балов П.О. Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування: дис. ... доктора філософії: 12.00.09. Хмельницький, 2024. 252 с.